

na vzdělání, zvláště přílišného zdůrazňování, ne-li zužování pojmu jen na jeho stránku intelektuální. Ostatně, co je starých pravd, chápaných křivě nebo nedostatečně, nebo potřebných nového osvětlení a výkladů z různých hledisek. Přitom pana kol. Čečetku samého zajímá moje odlišné pojetí vzdělání estetického. Pokud jde o jednotlivé požadavky, abych v tom či onom směru zaujal stanovisko buď vůbec (právní nauku do střední školy), nebo obširnější (problém individuality, totality atd.), nutno poukázati k vlastnímu účelu spisu: osvětliti pojem vzdělání jako vlastní smysl výchovného procesu. Kdybych šel po cestách pana recensenta, bojím se, že bych zabředl do díla nejen nebezpečně obširného, ale, což více vážím, neprůhledného, nesystematického a také snad i čtenářsky méně snesitelného. Domnívá-li se p. recensent, že je těch „mult“ v mé knize i tak mnoho — já jsem je ovšem vysvětlil hned v předmluvě — myslím, že jsem jej v dobře mínené radě předešel bedlivou úvahou o tom, abych zabýval se v knize jen těmi věcmi a potud, pokud pro vysvětlení definice nebo charakteristiku vzdělání jsou buď teoreticky nezbytné, anebo pro čtenáře — hlavně učitele — mají také praktickou cenu. Myslím, že ničím bych tak neohrozil právě Čečetkou mně doporučovanou „Zielstrebigkeit“ knihy, jako rozběhem do nepotřebné šířky a hloubky podružných jednotlivostí.

O „duchu“ své knihy pověděl jsem, doufám, dost již v předmluvě. Jakkoliv v tomto směru mohu býti — soudě z jiných recenzí — s úspěchem spisu plně spokojen, lituji, jestli p. kol. Čečetkovi celkový smysl mé knihy unikl.

Rich. Klimeš.

Kedže p. dr. R. Klimeš — podľa môjho náhľadu — nevyvracia meritórne hlavné výčitky, ktoré som urobil proti jeho knihe, pokladám jeho odpoveď skôr len za vysvetlenie jeho zámerov a spôsobu práce pri tejto knihe a nepokladám za potrebné rozvinúť tu dlhú polemiku. Oatne, prenechávam našim čitateľom konečné rozhodnutie o mojom stanovisku a o stanovisku p. dr. Klimeša.

J. Čečetka.

REFERÁTY

Josef Stavěl: Hlad, příspěvek k analyse pudu. Spisy Filozof. fakulty univerzity Komenského, č. XXIV, Bratislava 1937. Str. 306, cena 90.— Kčs.

Autorom tejto objemnej knihy je riaditeľ bratislavského Krajinského ústavu pre voľbu povolania a psychotechniku. Kniha nesie znaky niekoľkoročného štúdia a je nielen na naše pomery špeciálna, ale je to aj v svetovej literatúre vôbec prvá monografia o tejto téme, podávajúca doterajšie poznatky a formulujúca problém hladu v plnej jeho rozsiahlosti. Všimneme si napred jej obsahu.

V úvode autor celkom oprávnene poukazuje na fakt, že často sa v súčasnej literatúre používa názvov pudov a inštinktov „na nie dosť ukázené teoretizovanie“ a na prenáhlené aplikácie. Oproti tomu najmä pudy zasluhujú si podrobného štúdia a starostlivo vykonávanej ana-

lýzy, aby ich bolo možno v psychologických teoriách platne použiť. To platí predovšetkým o púde hladu, ktorému sa v doterajšej psychologickej literatúre, na pr. v porovnaní s pudom pohlavným, venovalo veľmi málo pozornosti, hoci v celkovom duševnom dení človeka zaujíma azda ešte dôležitejšie miesto.

V prvej časti rozoberá autor fenomen hladu s jeho zážitkovej stránky, t. j. podľa toho, ako sa nám hlad ukazuje ako náš skutočný duševný zážitok. Metoda, ktorou sa k objasneniu zážitku hladu dostáva, je čistá introspekcia, podopretá aj introspekciou deviatich iných dospelých osôb, ktoré ju vykonávaly podľa dotazníka, zostaveného na tento cieľ autorom. Dôkladným rozborom zážitku hladu dochádza k tomu, že hlad je zážitkovou štruktúrou, v ktorej sú analýzou postihnuteľné tieto dva momenty: 1. moment cítenia prázdnoty, resp. nedostatku, ktorý možno charakterizovať za náladový moment v tejto štruktúre a možno ho odvádzať od miestnych orgánových pocitov; 2. moment impulzívny, moment pudovej tendencie zaplniť, ukojiť onú prázdnotu (str. 34). Hlad nemožno pokladať za celkom jednoduchý zážitok, ktorý by na pr. podľa americkej psychológie snažil sa iba zbaviť nepríjemného stavu, hladom vznikajúceho; práve rozborom „špeciálnych hladov“ (po vode, uhlohydrátoch, bielkovinách, soli atď.) dochádza autor k poznatku, že impulz hladu nie je v našej vnútornej skúsenosti daný ako „zbaviť sa niečoho“, ale práve naopak, ako impulz „prijať niečo do seba“. V introspekcii sa to ukazuje tak, ako keby tento impulz „vyvierať“ z cítenia prázdnoty. Ani tento pocit prázdnoty nepokladá autor za niečo jednoduchého, ale za syntézu špeciálnych hladov po jednotlivých výživných látkach. Tieto špeciálne složky („avidity“) v cítení hladu si síce človek jasne neuvedomuje, ale práve ony tvoria temné citové úzadie, ktoré podvedome („inštinktívne“) spoluurčuje výber vhodnej potravy. Správne upozorňuje autor na rozdiel apetítu od hladu, ktoré dva pojmy sa veľmi často zamieňajú. Apetít ako zvláštny zážitok túžby a žiadostivosti po jedle, vznikajúci spontánne i reaktívne (na vnemy a predstavy), je zvláštna složitá štruktúra, obsahujúca množstvo drobných tendencií a vznetov.

Druhá časť knihy o psychosomatických vzťahoch pri hlade a apetíte je plná zaujímavých postrehov, získaných štúdiom, presahujúcim často bežný rámec psychologických prác. Odmietajú sa tu čisto fyziologické teórie hladu, podľa ktorých je podstatou hladu proste fyziologický proces, odohrávajúci sa vo vnútornostných orgánoch pri neprijímaní potravy, a vyzdvihuje sa zážitok hladu ako podstatná psychická stránka. Pod záhlavím „psychosomatické vzťahy pri apetíte“ dochádza autor k dobre založenej diskusii o podmienených reflexoch, vlastne podmienených reakciách. Poukazuje sa celkom správne na to, že, keď chceme psychologicky pochopiť podmienené reakcie, nestačia nám bežne uvádzané termíny asociácie a reprodukcie predstáv, ale že musíme zjsť do hlbších vrstiev organizmu a brať do úvahy i štruktúrne sčlenenie smyslového dojmu s reakčným dejom a aj afektívnu citovú stránku, ktorá sa pritom uplatňuje.

Časť tretia o hlade a hladovaní v súvislosti s duševným životom

je zasa venovaná zmenám v duševnom dení, vyvolaným dobrovoľným hladovaním, pôstom, alebo nedobrovoľným ozajstným hladom. Zmeny tie sú, pravda, veľmi značné. Od akéhosi očistenia mysle, seba povznesenia, zvýšeného bystrozraku, ktoré bývajú uvádzané ako následky pôstu, dostávame sa až k chorobným halucinačným stavom u ľudí, trpiacich chronickým hladom. U nich tieto zjavy môžu viesť až k úplnému porušeniu duševnej rovnováhy a k chorobným zmenám duševného života, ktoré autor podrobne opisuje hlavne podľa dokumentov z veľkej hladovej katastrofy ruskej v r. 1921—2.

Napokon v štvrtej časti o vzťahu k potrave preberá autor jednak otázku „inštinktu“ výživy u človeka a analyzuje, ako rozliční činitelia duševní (a predovšetkým pudoví) spolupôsobia pri prijímaní a výbere potravy. Na osvetlenie inštinktu výživy u človeka všima si veľmi podrobne nielen postoja novorodeniata a nemluvňafa k potrave, ale aj zaujímavých zjavov, známych v psychológii zvierat. Poukazuje pritom na úlohu zvyku pri prijímaní potravy a pri postoji človeka k nej, už či sa to týka jedál mimoriadne chutných alebo odporných. V tomto bode sú poznatky v knihe uvedené aj dobrým príspevkom k psychológii dieťaťa a výchovy. Na základe nálezov iných badateľov dochádza k záverom, že vzťah človeka k potrave nie je určovaný len vyživovacou hodnotou prijímanej potravy, ale aj mnohými inými složkami zvykovými, sociálnymi a tým aj výchovnými.

Keď máme prístup k zhodnoteniu Stavělovej práce, musíme na prvom mieste vyzdvihnúť dôkladnosť a svedomitosť, s ktorými objasňuje psychologický problém hladu. Kniha svedčí o mimoriadnej erudícii autorovej, siahajúcej nielen na psychologickú, ale aj na fyziologickú a biologickú oblasť. Nič neujde jeho pozornosti, čo sa už o tomto probléme povedalo. Ale zároveň vysoko prevyšuje bežný, viac-menej kompilačný charakter prác takéhoto druhu tým, že ku všetkému zaujíma svoje veľmi dobre premyslené stanovisko a pristupuje aj k samostatnému riešeniu otázok, ktoré za dnešného stavu vedy riešenie dovoľujú, na pr. jeho je hypotéza o zvykovom mechanizme pri výbere potravy (kap. 15), alebo vysvetlenie zjavov takzv. závisťi potravy (kap. 16). Práve tak aj jeho pochopenie hladu, vystavené na základe seba pozorovania, je založené dobre a v tomto ohľade je práca veľmi významná, takže môže slúžiť za podnet a východisko aj iným prácam tohto druhu.

Ak by práci bolo možno niečo vyčítať, bolo by to podľa nášho náhľadu to, že autor sa mohol pokúsiť o istejšie vyriešenie hladu ako pudu a o jeho funkcionálne včlenenie do celkovej štruktúry osobnosti, i to, že jeho práca vyznieva hodne abstraktne, že sa nemusel obmedziť v otázkach hladu len na práce cudzie, ale že mohol si overiť mnohé veci aj vlastnými výskumami, a konečne i to, že je kniha písaná dosť ťažko. Lež nemožno všetko toto chápať ako nedostatky knihy. Autor chápe problém pudu hladu v celej jeho šírke, správne ho rozkladá na jednotlivé jeho složky a tam, kde je to len podľa dnešného stavu vedy prípustné, stavia aj svoje závery. Problém pudov, a aj jedného pudu, hladu, je natoľko složitý, že vyriešiť ho v jednej knihe ani nemožno. Ale možno ho rozložiť, upraviť na riešenie, a s tejto stránky autor vy-

konal svoju úlohu veľmi dobre. Jeho kniha má v odbornej literatúre veľký význam a sotva sa obíde bez nej v budúcnosti pracovník, čo sa bude zaoberať otázkou pudov a inštinktov, lebo v nej najde nielen pohľad na výsledky súčasnej psychologickéj práce, ale aj mnoho podnetov pre ďalšie štúdium tejto otázky. *A. Weiss-Nägel.*

B. Bydžovský: Naše stredoškolská reforma. Knižovna stredoškolských otázek. Časové otázky stredoškolské, sv. 1. Vydalo Profesorské nakladateľství a knihkupectví. Praha 1927. Strán 331, broš. po 40'— Kčs.

Univerzitný profesor Bydžovský, ako predseda reformnej komisie stredoškolskej, iste je z najpovolanejších na interpretovanie zámerov, cieľov, základov našej stredoškolskej reformy i na opísanie okolností, pri ktorých sa ona uskutočňovala. Jeho knihe nijako neuškodí na aktuálnosti, že vyšla pomerne neskoršie, už niekoľko rokov po reforme. Prispeje iste aj ona, aby sa našim stredoškolským otázkam venovala patričná pozornosť, aby sme sa odhodlali objektívne zhodnotiť, čo dobrého táto reforma priniesla, ale aj skontrolovať, nakoľko sa ona, a najmä jej ideový základ v praxi ujal a rozvinul. Bydžovský začína svoju knihu otázkou osudov reformného hnutia, vypisuje pohnútky, prípravy k zákonnej úprave strednej školy i pozitívny a rozhodný zásah za ministra Dérera. Iste je na mieste, že autor jasne poukazuje na všeobecné, nadstrannické zameranie reformy a bráni ju pred výčitkami „ľavičiarstva“. Treba to konštatovať k vôli pravde, ale treba nám pripomenúť i to, že by sa už ozaj malo prestať s rozhodovaním o hodnote činov, myšlienok, návrhov apriorne podľa politickej príslušnosti pracovníkov — a keby tu šlo aspoň o ideologicky politické hodnotenie, ale, bohužiaľ, je to zväčša len najúbohejšie „partajnícke“ oceňovanie. V nasledujúcich kapitolách preberá Bydžovský myšlienkové základy reformy, zdôrazňuje tu, ako i na mnohých iných miestach, najmä hľadisko pedocentrické; prechádza potom na organizáciu strednej školy, na osobitné otázky vyučovania, učebných predmetov, osobitnú kapitolu venuje výchove v užšom smysle slova a v závere knihy povedľa kritik, najmä administratívnej správy, skúša predvídať budúce osudy a potreby našich stredných škôl. Upozorníť tu treba najmä na jeho vyzdvihovanie prednosti reformného reálneho gymnázia a na otázku osobitného dievčenského školstva.

Bydžovský shrnuje najdôležitejšie ideové složky reformy takto: Vzdelaný duch, ale aj vypestované telo, osvietený rozum, ako ústredný činiteľ ľudského pokroku, ale nie rozum chladný, ale doplnený zošľachteným citom, a nie rozum len kontemplatívny, ale sprevádzaný vôľou k činu; mravný charakter vedome disciplinovaný v ctnostiach individuálnych i sociálnych; dobrý človek, ale aj dobrý občan; oddaný syn svojho národa a verný príslušník svojho štátu, ale aj účastník všefudského spoločenstva; človek, veriaci vo vyššie poslanie ľudstva a usilujúci sa o zdokonalenie sveta, a preto predovšetkým seba samého. Zo strednej školy vychádza človek ešte nehotový, ale vybavený na cestu životom bohatým venom a schopnosťami, aby toto veno stále rozmnožoval a blížil sa tak dokonalému obrazu človeka v niektorom z jeho mnohých tvarov. (Str. 286.)